

УДК 378:364-785

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.6.30>

Олеся ТОВСТУХА

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології, Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», вул. Віктора Новікова, 2, м. Лубни, Полтавська обл., Україна, 37500

ORCID: 0000-0001-7998-1208

Бібліографічний опис статті: Товстуха, О. (2025). Ціле-результативний компонент системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з ветеранами та членами їх сімей. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 246–251, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.6.30>

**ЦІЛЕ-РЕЗУЛЬТАТИВНИЙ КОМПОНЕНТ
СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ
ДО РОБОТИ З ВЕТЕРАНАМИ ТА ЧЛЕНАМИ ЇХ СІМЕЙ**

У статті здійснено теоретичне осмислення ціле-результативного компонента системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з ветеранами війни та членами їх сімей у контексті системного підходу. Актуальність дослідження зумовлена зростанням соціального запиту на підготовку фахівців, здатних ефективно реагувати на наслідки бойового досвіду, соціальної дезадаптації, психологічної травматизації, порушення сімейного функціонування ветеранів війни, а також на потреби їхньої соціальної, професійної та психоемоційної реінтеграції в умовах воєнного й післявоєнного розвитку українського суспільства.

Проаналізовано наукові підходи до розуміння мети професійної підготовки у педагогіці, психології та соціальній роботі. Обґрунтовано доцільність розгляду цілей підготовки як системоутворювального чинника, що визначає логіку побудови всієї системи професійної підготовки. Визначено ієрархію цілей системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери на рівнях соціального замовлення (мегамета), регіону (макромета) та закладу вищої освіти (мікромета) з урахуванням специфіки регіональних, воєнних і поствоєнних соціальних викликів.

Обґрунтовано мікромету системи професійної підготовки як формування готовності фахівців соціальної сфери до роботи з ветеранами війни та членами їх сімей. Конкретизовано завдання ціле-результативного компонента через п'ять взаємопов'язаних напрямів: ціннісно-мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний, індивідуально-особистісний та оцінно-рефлексивний. Визначено результат системи як професійну готовність майбутніх фахівців до здійснення соціальної роботи з ветеранами війни та членами їхніх сімей у складних, невизначених і кризових умовах професійної діяльності.

Ключові слова: система професійної підготовки, фахівці соціальної сфери, ветерани війни, ціле-результативний компонент, системний підхід.

Olesya TOVSTUKHA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Psychology, Taras Shevchenko Luhansk National University, 2 Viktora Novikova str., Lubny, Poltava region, Ukraine, 36000

ORCID: 0000-0001-7998-1208

To cite this article: Tovstukha, O. (2025). Tsile-rezultatyvnyi komponent systemy profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv sotsialnoi sfery do roboty z veteranamy ta chlenamy yikh simei [The goal-and-result component of the system of professional training of social-sector specialists for work with veterans and their family members]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 1, 246–251, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.6.30>

**THE GOAL-AND-RESULT COMPONENT OF THE SYSTEM
OF PROFESSIONAL TRAINING OF SOCIAL-SECTOR SPECIALISTS
FOR WORK WITH VETERANS AND THEIR FAMILY MEMBERS**

The article provides a theoretical analysis of the goal-and-result component of the system of professional training of social-sector specialists for work with war veterans and their family members within the framework of a systems

© О. Товстуха, 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

approach. The relevance of the study is обусловлена by the growing social demand for training specialists capable of effectively responding to the consequences of combat experience, social maladaptation, psychological traumatization, and disruptions in family functioning of war veterans, as well as addressing their needs for social, professional, and psycho-emotional reintegration in the context of the wartime and post-war development of Ukrainian society.

Scientific approaches to understanding the goals of professional training in pedagogy, psychology, and social work are analyzed. The expediency of considering training goals as a system-forming factor that determines the logic of constructing the entire system of professional training is substantiated. The hierarchy of goals of the professional training system for social-sector specialists is defined at the levels of social demand (mega-goal), region (macro-goal), and higher education institution (micro-goal), taking into account the specificity of regional, wartime, and post-war social challenges.

The micro-goal of the professional training system is substantiated as the formation of readiness of social-sector specialists to work with war veterans and their family members. The tasks of the goal-and-result component are specified through five interrelated directions: value-motivational, cognitive, operational-activity-based, individual-personal, and evaluative-reflective. The result of the system is defined as the professional readiness of future specialists to carry out social work with war veterans and their family members in complex, uncertain, and crisis conditions of professional activity.

Key words: professional training system, social-sector specialists, war veterans, goal-and-result component, systems approach.

Актуальність проблеми. У світлі політичних подій, істотно зростає суспільний запит на підготовку фахівців соціальної сфери, здатних ефективно працювати з ветеранами війни та членами їх сімей у різних умовах, від кризових і прифронтових до відносно стабільних регіонів. Це вимагає переосмислення традиційних підходів до професійної підготовки фахівців соціальної сфери, переходу від фрагментарних освітніх моделей до системних, цілісних і результато-орієнтованих концепцій. Особливої значущості в цьому процесі набуває системний підхід, який дозволяє розглядати професійну підготовку як складну багатоконпонентну систему, зорієнтовану на узгодження суспільного запиту, регіональних потреб і конкретних освітніх практик закладів вищої освіти.

Аналіз останніх публікацій. Сама концепція загальної теорії систем є науковою концепцією, базовою категорією якої є поняття «система» та похідні від неї поняття, системний, системність, системна організація, системна структура, системний підхід, які набули значного теоретичного та практичного значення й стали предметом численних досліджень у педагогіці (В. Биков, Р. Горбатюк, О. Єрмоменко, Л. Коваль, О. Марущак, Г. Михайлюк, А. Проценко, С. Сисоева, Я. Сікора, О. Цюняк та ін.); психології (Г. Балл, Ю. Вінтюк, Л. Калашникова, О. Романенко, А. Сорока, Л. Тимків, І. Чанчиков, Т. Щербан та ін.) соціальної роботи та соціальної педагогіці (Л. Віннікова, Є. Дєдов, Р. Зозуляк-Случик, О. Караман, С. Когут, Г. Лещук, Т. Логвиненко, А. Мекшун, І. Мельничук, О. Моренко,

С. Омельченко, Н. Павлишина, О. Пічкарь, О. Повідайчик, Г. Рідкодубська, І. Савельчук, Г. Слозанська, Я. Співак, В. Степаненко, С. Сургова, С. Чернета, Я. Юрків та ін.). Основні позиції цих дослідників у сфері системного підходу, принципів та ознак побудови систем стали базисом для методологічного забезпечення нашого дослідження.

Водночас аналіз наукових публікацій засвідчує, що, попри ґрунтовне опрацювання загальнотеоретичних положень системного підходу в педагогіці, психології та соціальній роботі, питання ціле-результативного компонента системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери саме до роботи з ветеранами та членами їх сімей залишаються недостатньо розробленими.

Мета статті. Теоретичне обґрунтування змісту та структури ціле-результативного компонента системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з ветеранами війни та членами їх сімей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до теорії цілепокладання, визначення цілей є системоутворювальним чинником будь-якої системи. До складу ціле-результативного компонента системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з ветеранами та членами їх сімей відносимо *мету, завдання та очікуваний результат* професійної підготовки.

Розпочнемо з **мети**, яка є стратегічним орієнтиром будь-якої діяльності, визначає її смислове спрямування та виступає базовим системоутворювальним компонентом. У сфері вищої освіти, мету професійної підготовки

майбутніх фахівців соціальної сфери не можна розглядати як фіксовану або одновимірну категорію, вона є динамічною, варіативною і відображає еволюцію освітніх, соціальних і професійних запитів суспільства.

Так, С. Чернета розглядає мету підготовки фахівців із соціальної роботи в Україні через призму гуманістичної парадигми, визначаючи її як формування високоосвіченої, високогуманної, широко розвиненої особистості, що володіє високою культурою і відповідає кваліфікаційній характеристиці професії (Чернета, 2023, с. 108). Н. Тимошенко конкретизує мету професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти, як створення оптимального освітньо-виховного простору для професійно-особистісного формування майбутнього фахівця, забезпечення пролонгованої діагностики рівня підготовки, визначення спеціалізацій, місця роботи (Тимошенко, 2013).

Як справедливо зазначає Я. Юрків (Юрків, 2022, с. 329), мета будь-якої педагогічної системи проявляється у кількох взаємопов'язаних рівневих векторах, що відображають багатшаровий характер суспільних очікувань та освітніх потреб. На рівні соціального замовлення (мегамета) вона виражає стратегічні інтереси держави, запити суспільства та загальнонаціональні пріоритети розвитку освіти. На рівні регіону (макромета) мета конкретизується з урахуванням соціально-економічних, культурних та інституційних особливостей місцевого середовища, у якому функціонує система освіти. На рівні закладу вищої освіти (мікромета) мета постає у вигляді трансформованого соціального запиту, адаптованого до завдань професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

На рівні соціального замовлення (мегамета) мету системи можна визначити як підготовку фахівців, здатних розв'язувати складні спеціалізовані завдання та прикладні проблеми соціальної сфери, діяти в умовах невизначеності й комплексності, управляти процесами індивідуального розвитку особистості, застосовувати сучасні теорії, методи та технології соціальної роботи. Ми не вбачаємо наукової доцільності у формулюванні додаткового авторського визначення мегамети, оскільки вона вже чітко окреслена на

рівні державних нормативних документів, зокрема Державного стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота», який є офіційним вираженням суспільного та професійного запиту щодо підготовки фахівців соціальної сфери.

На рівні регіону (макромета) мета системи професійної підготовки конкретизується з урахуванням певних особливостей місцевого середовища, у якому функціонує заклад вищої освіти. Ми переконані, що макромета має враховувати специфіку як тих регіонів, що безпосередньо пережили військові дії або приймають значну кількість ветеранів війни та членів їх сімей, так і регіонів відносної безпеки, де навантаження на соціальну систему має інший характер.

Особливої уваги потребує ситуація переміщених закладів вищої освіти, які внаслідок війни були змушені евакуюватися та відновлювати свою діяльність у нових регіонах. Такі заклади вищої освіти мають унікальний досвід адаптації освітнього процесу до нового соціокультурного середовища; побудови партнерств «з нуля»; роботи з абітурієнтами (потім здобувачами вищої освіти), викладачами й сім'ями, які самі є внутрішньо переміщеними особами; безпосереднього досвіду переживання травматичних подій, втрати, вимушеного переселення; інтеграції в місцеві громади з різною динамікою соціальних викликів. Для таких університетів макромета природно охоплює поглиблену орієнтацію на підготовку фахівців, спроможних працювати з ветеранами війни та членами їх сімей, застосовувати кризові, травмоорієнтовані, реабілітаційні та комунікативні технології підтримки, долати інституційну та особистісну травму, накопичену у студентському й викладацькому середовищі.

Окремий вимір становлять заклади вищої освіти, що продовжують функціонувати у прифронтових регіонах. Їхня діяльність відбувається у контексті постійної воєнної небезпеки, руйнування інфраструктури, нестабільності комунікацій та високої концентрації ветеранів, військовослужбовців, сімей загиблих і постраждалих від бойових дій. Для таких закладів вищої освіти макромета віддзеркалює підготовку фахівців, здатних працювати у високоризикових, психологічно напружених і ресурсно обмежених умовах; розвиток навичок

чок кризового реагування, роботи з гострою та хронічною травмою; формування компетентностей щодо підтримки громад, які самі є травмованими та виснаженими; тісну інтеграцію з місцевими органами влади, військовими адміністраціями, центрами реабілітації, волонтерськими ініціативами.

Поряд із цим умовно безпечні регіони, де заклади вищої освіти працюють у стабільніших умовах, висувають до майбутніх фахівців інші макроцільові акценти: підготовку до роботи з ветеранами війни та членами їх сімей у контексті соціальної та професійної реінтеграції; організацію співпраці з центрами зайнятості, громадськими організаціями та роботодавцями; розвиток програм довготривалої підтримки, сімейного консультування, профілактики вторинної травматизації; участь у створенні регіональних стратегій підтримки ветеранів війни та розбудови соціальної інфраструктури.

Відповідно, макромета системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з ветеранами війни та членами їх сімей є варіативною, багатовимірною та динамічною, оскільки визначається комплексом характеристик конкретного регіону. Її сутність полягає в забезпеченні відповідності фахової підготовки реальним і потенційним потребам місцевих громад, формуванні здатності майбутніх фахівців ефективно діяти в унікальних регіональних умовах, чи то прифронтових, чи умовно безпечних територіях.

На рівні закладу вищої освіти (*мікромета*), відбувається найбільш змістовне й практично значуще перетворення цілей соціального замовлення – від загальнонаціональних та регіональних інтенцій до конкретного освітнього формату, в якому здійснюється підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери. На наше переконання, мікромета є тим рівнем, де відбувається фактичне «заземлення» загальносуспільних очікувань у конкретні компетентності, уміння та результати навчання, якими повинен володіти випускник певного закладу вищої освіти. Саме на цьому рівні загальні стратегічні цілі перетворюються на реальний освітній зміст, структуру та логіку підготовки, що визначаються конкретною освітньою програмою.

Саме з цих позицій мікромета, у світлі нашого наукового пошуку, трактується як під-

готовка фахівця, здатного опанувати визначений у стандарті перелік компетентностей та програмних результатів навчання, адаптувавши їх до специфіки професійної діяльності. Метою самої ж системи професійної підготовки визначаємо формування готовності фахівців соціальної сфери до роботи з ветеранами війни та членами їх сімей, що узгоджується зі структурою та вимогами Державного стандарту вищої освіти зі спеціальності П10 «Соціальна робота та консультування» (231 «Соціальна робота») (Державний стандарт, 2019).

Досягнути поставленої мікромети – формування готовності фахівців соціальної сфери до роботи з ветеранами війни та членами їх сімей – можливо лише за умови цілеспрямованої реалізації п'яти взаємопов'язаних **завдань** системи професійної підготовки, що розгортаються через відповідні компоненти:

- формування ціннісно-мотиваційної готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з ветеранами війни та членами їх сімей – полягає у розвитку у здобувачів вищої освіти стійкої гуманістичної спрямованості, усвідомлення соціальної значущості роботи з ветеранами війни та членами їх сімей; виховання почуття професійного та громадянського обов'язку, національної причетності, готовності служити суспільству; віддзеркалення внутрішньої мотивації до професійної діяльності, заснованої не лише на зовнішніх стимулах (працевлаштування, соціальний статус), а насамперед на системі особистісних цінностей, орієнтованих на допомогу людині в кризі, прийняття досвіду та потреб ветеранами війни та членами їх сімей;

- забезпечення когнітивної готовності до професійної діяльності у сфері підтримки ветеранів війни та членів їх сімей – охоплює формування цілісної системи знань про сучасні теорії, методи й технології соціальної роботи, психосоціальної підтримки; особливості соціального становища ветеранів війни та членів їх сімей; правові та соціальні гарантії; психологічні наслідки бойового досвіду; динаміку сімейних стосунків після повернення з війни;

- розвиток операційно-діяльнісної готовності до здійснення соціальної роботи з ветеранами війни та членами їх сімей – у межах

цього завдання акцент робиться на формуванні системи практичних умінь і навичок: діагностування потреб ветеранів війни та членів їх сімей; планування та реалізації індивідуальних планів підтримки й реабілітації; використання кейс-менеджменту, кризового втручання, групових, сімейних і громадських форм роботи, налагодження міжвідомчої й міждисциплінарної взаємодії; навчання здобувачів діям в умовах невизначеності, складних життєвих ситуацій і криз; умінню оперативно добирати адекватні методи впливу; гнучко реагувати на зміни стану та потреб клієнта; відповідально реалізовувати професійні функції в реальних практичних умовах.

– поглиблення індивідуально-особистісної готовності фахівців соціальної сфери до роботи з ветеранами війни та членами їх сімей – спрямоване на цілеспрямований розвиток індивідуальних (психофізіологічних) та особистісних (психологічних) якостей, необхідних для ефективної роботи з клієнтами, які мають травматичний досвід (гуманізм, емпатійність, відповідальність, емоційна стійкість, здатність до саморегуляції, стресостійкість, толерантність, комунікабельність, уміння зберігати професійні межі, підтримуючи атмосферу поваги й довіри).

– конструювання оцінно-рефлексивної готовності фахівців соціальної сфери до роботи з ветеранами війни та членами їх сімей – полягає у розвитку здатності здобувачів освіти до рефлексії власної професійної діяльності; критичного аналізу ефективності застосованих методів і технологій; оцінювання результатів взаємодії з ветеранами війни та членами їх сімей; усвідомлення власних емоційних станів, ресурсів і обмежень.

Визначивши цілі та завдання системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з ветеранами війни та членами їх сімей, можемо перейти до окреслення **результату**, який, на нашу думку, є не стільки кінцевим підсумком навчання, скільки свідченням готовності майбутнього фахівця діяти

в умовах складної та поліфункціональної професійної реальності.

Результат системи ми розглядаємо професійну готовність фахівців соціальної сфери до роботи з ветеранами війни та членами їх сімей, яка вміщує себе динамічну єдність загальних і професійних компетентностей, психологічний стан та очікуваний результат професійної підготовки, що охоплюють ціннісно-мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний, індивідуально-особистісний та оцінно-рефлексивний складники і в сукупності забезпечують здатність фахівця соціальної сфери ефективно здійснювати професійну діяльність з ветеранами війни та членами їх сімей у подоланні соціальних наслідків бойового досвіду, адаптації до мирного життя та інтеграції в суспільство.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Максимально конкретизуючи представлені вище теоретичні положення, зазначимо, що мета ціле-результативного компонента системи професійної підготовки фахівця соціальної сфери до роботи з ветеранами війни та членами їхніх сімей полягає у формуванні професійної готовності майбутнього фахівця до здійснення такої діяльності.

У цьому контексті, мета системи професійної підготовки фахівця соціальної сфери до роботи з ветеранами війни та членами їх сімей – це формування професійної готовності фахівця соціальної сфери до роботи з ветеранами війни та членами їх сімей; завдання – формування ціннісно-мотиваційної готовності, забезпечення когнітивної готовності, розвитку операційно-діялісної готовності, поглиблення індивідуально-особистісної готовності, формування оцінно-рефлексивної готовності; результат – це готовність фахівця соціальної сфери до роботи з ветеранами війни та членами їх сімей.

Подальші наукові пошуки будуть присвячені опису середовищного компонента системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з ветеранами війни та членами їх сімей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Державний стандарт вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота». URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/231-Sotsial.robota-bakalavr-VO.18.01.pdf> (дата звернення: 10.12.2025).
2. Тимошенко Н. Є. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до організаційно-технологічного забезпечення соціально-педагогічної роботи. *Науковий вісник Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка. Серія : Педагогіка*. 2013. Вип. 2. С. 132–137.

3. Чернета С. Ю. Теорія та практика підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг : дис. доктора пед. наук : 13.00.05; ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». Полтава, 2023. 546 с.

4. Юрків Я. І. Ціле-результативний компонент системи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2022. Вип. 1. С. 328–332. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.328-332>

REFERENCES:

1. Derzhavnyi standart vyshchoi osvity za spetsialnistiu 231 “Sotsialna robota” [State Standard of Higher Education in Specialty 231 “Social Work”]. *mon.gov.ua*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/231-Sotsial.robota-bakalavr-VO.18.01.pdf> [in Ukrainian].

2. Tymoshenko, N. Ye. (2013). Pidhotovka maibutnix sotsialnykh pedahohiv do orhanizatsiino-tekhnologichnoho zabezpechennia sotsialno-pedahohichnoi roboty [Training of future social pedagogues for organizational and technological support of social and pedagogical work]. *Naukovyi visnyk Kremenetskoho oblasnoho humanitarno-pedahohichnoho instytutu im. Tarasa Shevchenka – Scientific Bulletin of Kremenets Regional Humanitarian and Pedagogical Institute named after Taras Shevchenko*, 2, 132–137 [in Ukrainian].

3. Cherneta, S. Yu. (2023). Teoriia ta praktyka pidhotovky maibutnix fakhivtsiv iz sotsialnoi roboty do nadannia sotsialnykh posluh [Theory and practice of training future social work specialists for the provision of social services]. *Doctor’s thesis*. Poltava : SI “Luhansk Taras Shevchenko National University” [in Ukrainian].

4. Yurkiv, Ya. I. (2022). Tsile-rezultatyvnyi komponent systemy profesiinoi pidhotovky maibutnix sotsialnykh pedahohiv ta sotsialnykh pratsivnykiv do roboty iz vrazlyvymy katehoriiamy naseleennia [The goal-and-result component of the system of professional training of future social pedagogues and social workers for work with vulnerable population groups]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod University*, 1, 328–332. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.328-332> [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 24.11.2025

Дата прийняття статті: 11.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025